

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра юридичних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**навчальної дисципліни «Кримінальний процес»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 Право (право)**

за темою: «Докази і доказування у кримінальному провадженні»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри юридичних дисциплін (протокол № 1 від
від 29.08.2023)

Розробник:

1. Викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ Матус В.В.

Рецензент:

1. Завідувач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії ХНУВС, доктор юридичних наук, доцент Панасюк О. В.

Навчальні питання:

1. Поняття та класифікація доказів
2. Характеристика процесуальних джерел доказів

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті *Основна*

Навчальна та наукова література:

1. Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін. ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків. Право. 2019. 584 с.
2. Досудове розслідування: навч. посіб./Р.І. Благута, А.-М.Ю. Ангеленюк, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю.А. Комісарчук, А.Я. Хитри; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 599 с.
3. Право на життя в контексті кримінального провадження: практика Європейського суду з прав людини та законодавство України : наук.-практ. осіб. / за заг. ред. А.В. Столітній; уклад.: А.В. Столітній, С.В. Шмаленя, Я.А. Соколова-Височина та ін. Харків. Право. 2019. 185 с.
4. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків. 2017. 407 с.
5. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / О.О. Бондаренко, Г.І. Глобенко, В.В. Романюк та ін.; за заг. ред. О.О. Юхна; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Ф-т № 1, Каф. кримін. процесу та орг. досуд. слідства. Харків : ХНУВС, 2018. 155 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4400>.
6. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування: метод. рекомендації./ «Право-Justice»; [уклад.: М.І. Пашковський, Є.О. Крапивін, В.В. Яворська, М.М. Постоловська, Д.О. Коваль, М.І. Слободянюк, Ю.Л. Белоусов, С.М. Атаманчук, Д.Л. Лисенко, А.Л. Лещенко, С.І. Петренко, Р.Я. Циб]. – К.: Вид-во «Право-Justice», 2023. – 104 с.
7. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина: метод. рекомендації./ «Право-Justice»; [уклад.: М.І. Пашковський, Є.О. Крапивін, В.В. Яворська, М.М. Постоловська, Д.О. Коваль, А.В. Павлюк, Ю.Л. Белоусов, С.М. Атаманчук, Д.Л. Лисенко, А.Л. Лещенко, С.І. Петренко]. – К.: Вид-во «Право-Justice», 2023. – 108 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні : монографія / За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О.О. Юхна. Харків : Панов, 2015. 240 с. (Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: учасники кримінального провадження»).
2. Абламський С. Є. Особливості здійснення тимчасового доступу до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2 (78). С. 239–245.
3. Бондаренко О. О. Окремі питання використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3 (78). С. 51–59.
4. Бубир В. Ю., Глобенко Г. І., Юхно О. О. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні: навч. посіб. Харків: НікаНова, 2015. 192 с.
5. Вакулік О. А., Азаров Ю. А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навчальний посібник. К. «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.
6. Глобенко Г. І. До питання відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому у кримінальному процесі України. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 71–75.
7. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : монографія. Одеса : Юридична література, 2015. 712 с.
8. Даль А. Л., Абламський С. Є. Тримання під вартою як запобіжний захід у кримінальному провадженні: монографія / за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. Харків: ХНУВС; Панов, 2017. 238 с.
9. Даниленко А. В. Окремі питання застосування арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2017. № 3, ч.1. С.205–208.
10. Єна І. В. Кримінальна процесуальна компетенція прокурора у досудовому провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 20 с.
11. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2017. 618 с.
12. Коровайко О. І. Міжнародні стандарти кримінального судочинства в судовому провадженні України : монографія. Харків : Панов, 2016. 496 с.
13. Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси: постатейний показчик правових позицій Верховного Суду - Великої Палати та Касаційного кримінального суду (практика 2018 року) / О.М. Ткачук. Харків: Право, 2019. 250 с.
14. Кримінальний процес : підручник / За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.

15. Кримінальний процес : навч. посіб. для підгот. до іспиту / О.В. Капліна, М.О. Карпенко, В.І. Маринів та ін. Харків : Право, 2018. 297 с.
16. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні : станом на 20 січ. 2018 р. / С.В. Банах, Р.Л. Степанюк, С.В. Петков та ін.; за заг. ред. М.В. Лошицького. Київ : Професіонал, 2018. 1270 с.
17. Основи кримінального процесу Федеративної Республіки Німеччина : навч. посібник / В. А. Савченко, Я.І. Соловій, В. І. Фелик, В. Д. Юрчишин. Х. : Право, 2017. 372 с.
18. Остафійчук Г. В. Кримінальне переслідування на досудових стадіях. Х.: Діска плюс, 2013. 222 с.
19. Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : монографія. Харків : Право, 2017. 256 с.
20. Паршак С. А. Процесуальний порядок забезпечення прав учасників кримінального провадження під час закінчення досудового розслідування : монографія / за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. Харків: Панов, 2016. 204 с.
21. Романюк В. В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх: монографія. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 252 с.
22. Рось Г. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2017. № 2 (78). С. 290–299.
23. Тагієв С. Р. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України: теорія і практика : монографія. Чернігів: Десна, 2015. 512 с.
24. Токаренко К. В. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.
- 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2016. 20 с.
25. Сімонович Д. В. Проблеми структури та системності у кримінальному процесі України: стадії та окремі провадження: монографія. Харків: В справі, 2016. 443 с. (Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: проблеми кримінального процесу).
26. Смоков С. М. Запобіжні заходи та кримінально-процесуальні гарантії їх застосування: нав. посіб. Одеса : ОДУВС, 2015. 134 с.
27. Тертишник В. М. Кримінальний процес України: підручник. 7-ме вид., доповн. і переробл. К.: Алерта, 2017. 840 с.
28. Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України : монографія. Харків : НикаНова, 2014. 416 с.
29. Удалова Л. Д. Кримінальний процес. Загальна частина (альбом схем) навч. посібн./ Л.Д.Удалова, В.В.Рожнова, Д.П.Письменний. К.: Центр учбової літератури, 2014. 144 с.

30. Удалова Л. Д. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія / Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва. К.: Центр учбової літератури, 2015. 176 с.
31. Фоміна Т. Г. Процесуальна характеристика запобіжних заходів, що обираються до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру. *Право і безпека*. 2017. № 2. С. 101-107.
32. Хабло О. Ю. Тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні: законодавча регламентація та проблеми застосування. *Держава і право*. 2014. Вип. № 63. С.231–237.
33. Шумило М. Є. Досудові і судові докази у КПК України. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ*. К., 2013. № 1. С. 82-87.
34. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.
35. Щериця С. І. Проблеми застосування кримінального процесуального закону відносно окремих категорій громадян України. *Порівняльно-аналітичне право*. № 6. 2014. С. 348–351.

Нормативно-правові акти:

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. № **254к/96-ВР**. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 31.08.2023).
2. Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU57K05U.html. (дата звернення 01.09.2023).
3. Загальна декларація прав людини: прийнята та проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015. (дата звернення 01.09.2023).
4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення 01.09.2023)
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 1 липня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення 01.09.2023)
6. Кримінальний кодекс України: станом на 1 липня 2020 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення 01.09.2023)
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права людини: прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043. (дата звернення 01.09.2023).
8. Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 465. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF/page>. (дата звернення 01.09.2023).

9. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. № 139. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>. (дата звернення 01.09.2023).
10. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації. Харків: Константа, 2018. 320 с.
11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. №5076-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2887-12. (дата звернення 01.09.2023).
12. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>. (дата звернення 01.09.2023).
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>. (дата звернення 01.09.2023).
14. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>. (дата звернення 01.09.2023).
15. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>. (дата звернення 01.09.2023).
16. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Держ. прикордон. служби України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16.11.012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>. (дата звернення 01.09.2023).
17. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № **580-VIII**. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 31.08.2023).
18. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. (дата звернення: 31.08.2023).
19. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 31.08.2023).
20. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>. (дата звернення: 31.08.2023).

21. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 06.07.2017 р. № 570. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>. (дата звернення: 31.08.2023).
22. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>. (дата звернення: 31.08.2023).
23. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 грудня 1994 р. № 266/94-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 31.08.2023).
24. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>. (дата звернення: 31.08.2023).
25. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>. (дата звернення: 31.08.2023).
26. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>. (дата звернення: 31.08.2023).
27. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>. (дата звернення: 31.08.2023).
28. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/page>. (дата звернення: 31.08.2023).
29. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF>. (дата звернення: 31.08.2023).
30. Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю: наказ МВС України від 08.06.2017 р. № 480. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17/paran7#n7>. (дата звернення: 31.08.2023).

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <http://nlu.org.ua> – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого.
2. <http://www.court.gov.ua/vscourt> – офіційний веб портал судової влади в Україні.
3. <http://www.gp.gov.ua> – офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.
4. <http://www.kmu.gov.ua> – офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.

5. <http://www.minjust.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.
6. <http://www.mvs.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.
7. <http://www.nbu.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.
8. <http://www.npu.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Національної поліції України.
9. <http://www.portal.rada.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
10. <http://www.pravoznavec.com.ua> – Електронна бібліотека юридичної літератури “Правознавець”.
11. <http://www.president.gov.ua>. – офіційний веб-сайт Президента України.
12. <http://www.reyestr.court.gov.ua> – єдиний реєстр судових рішень в Україні.

1. ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ДОКАЗІВ

Відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК України **доказами в кримінальному провадженні** є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Поняття доказів має два значення:

- *по-перше*, докази – це ті факти, на підставі яких встановлюється кримінальне правопорушення чи його відсутність, винуватість чи невинуватість особи у його вчиненні, а також інші обставини кримінального провадження, від яких залежить ступінь відповідальності цієї особи;

- *по-друге*, доказами є передбачені законом джерела, з яких органи досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя і суд отримують відомості про факти, що мають значення для кримінального провадження. Поняття «джерело доказів» може розглядатися у двох значеннях: як форма доказу, спосіб його існування та вираження, як носій (джерело) інформації, який має певний процесуальний статус.

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України **процесуальними джерелами доказів є:**

- показання;
- речові докази;
- документи;
- висновки експертів.

Вказаний перелік процесуальних джерел доказів є вичерпним і поширювальному тлумаченню не підлягає.

При характеристиці доказів у кримінальному провадженні слід виходити з єдності фактичних даних та їх процесуальних джерел. А тому, **докази у кримінальному провадженні** – це фактичні дані, отримані з процесуальних

джерел (показань, речових доказів, документів чи висновків експертів), у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність або відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Докази неоднорідні за своєю природою. Їх можна поділяти на різні групи за окремими критеріями.

1. Відносно обставин, які підлягають доказуванню:

- *прямі* – ті, які безпосередньо вказують на обставини, які підлягають доказуванню, або на їх відсутність – безпосередньо встановлюють або спростовують наявність події кримінального правопорушення, винність підозрюваного у його вчиненні тощо. Докази, на підставі яких можна зробити однозначний висновок (наприклад, показання свідка-очевидця);

- *непрямі (побічні)* – ті, які дозволяють встановити ті чи інші проміжні факти, на підставі яких встановлюються різні елементи головного факту (наприклад, показання свідка, який бачив у підозрюваного речі, викрадені у потерпілого).

2. Відносно обвинувачення, що становить предмет конкретного кримінального провадження:

- *обвинувальні* – такі, які обґрунтовують, підтверджують підозру чи обвинувачення, встановлюють наявність кримінального правопорушення і вчинення його підозрюваним, обвинуваченим, а також обставини, які обтяжують покарання;

- *виправдувальні* – такі, які спростовують або пом'якшують відповідальність і покарання підозрюваного, обвинуваченого.

3. Залежно від наявності проміжних носіїв доказової інформації:

- *первинні* – докази, отримані з першоджерел, докази, що сформувались безпосередньо внаслідок події, що досліджується (наприклад, показання свідка-очевидця);

- *похідні* – ті, які мають опосередкований характер зв'язку з подією, що досліджується, отримані, так би мовити «з інших рук» (наприклад, відбитки слідів пальців рук з місця події).

4. За способом формування:

- *особисті* – такі, які походять від людей (наприклад, показання свідка, потерпілого тощо);

- *речові* – об'єкти матеріального світу, що є об'єктами злочинних дій; знаряддя злочину; предмети, які зберегли на собі сліди злочину тощо.

5. За видами джерел доказів: показання, речові докази, документи, висновки експертів.

2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ

Показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для кримінального провадження (ч. 1 ст. 95 КПК України).

Давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду слідчому, прокурору, слідчому судді та суду:

- для підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого – право;

- для свідка, експерта – обов'язок.

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

Особа дає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених КПК України. Так, відповідно до ст. 97 КПК України суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів (висловлювання щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи) незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

При прийнятті цього рішення суд зобов'язаний враховувати (ч. 2 ст. 97 КПК України):

- значення пояснень і показань, у випадку їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей;
- інші докази щодо питань, передбачених попереднім пунктом, які подавалися або можуть бути подані;
- обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності;
- переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;
- складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;
- співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;
- можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою *пояснення, які не є джерелом доказів* (ч. 8 ст. 95 КПК України).

Оцінка та перевірка показань свідка

Як свідок може бути викликана кожна особа, про яку є дані, що їй відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 65 КПК України).

Свідок, як правило, це особа, яка не зацікавлена в результатах кримінального провадження, але під час перевірки та оцінки його показань слід враховувати обставини, які можуть вплинути на їх достовірність:

- умови формування показань;
- особливості особистості свідка;
- його відносини з іншими учасниками процесу.

Стаття 96 КПК України передбачає такі **способи**

з'ясування достовірності показань свідка:

- з'ясування у свідка можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка;

- надання показань, документів, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка;

- формулювання запитань, що спрямовані на з'ясування достовірності його показань;
- допит щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями.

Показання підозрюваного, як і показання обвинуваченого:

- це особисті докази;
- усні повідомлення;
- вони мають однакові процесуальні гарантії достовірності;
- вони є не тільки джерелом доказів, але й засобом захисту їх законних інтересів.

Разом з тим, показання підозрюваного відрізняються від показань обвинуваченого за суб'єктом та значенням. Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання.

Різновидами показань підозрюваного, обвинуваченого є:

- *обмова* – це такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він викриває (правдиво чи неправдиво) інших осіб у вчиненні інкримінованого йому або іншого кримінального правопорушення;
- *самообмова* – це такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він зізнається у вчиненні кримінального правопорушення, якого насправді не вчиняв, у більш тяжкому кримінальному правопорушенні, ніж вчинив у дійсності, або ж бере лише на себе всю вину за вчинене кримінальне правопорушення, хоча у дійсності воно вчинене групою осіб;
- *алібі* – це твердження підозрюваного, обвинуваченого про те, що він не міг бути виконавцем інкримінованого кримінального правопорушення, оскільки в момент його вчинення перебував в іншому місці.

Особливість показань підозрюваного, обвинуваченого як засобу доказування полягає в тому, що вони походять від особи, безпосередньо заінтересованої в результатах кримінального провадження.

Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які:

- були знаряддям вчинення кримінального правопорушення;
- зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження;
- в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій;
- гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 98 КПК України).

Знаряддя вчинення кримінального правопорушення – це різноманітні предмети, що мають певне призначення у сфері побутової, господарської, медичної, військової чи іншої діяльності, спеціально виготовлені чи пристосовані для вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Предмети, що зберегли на собі сліди кримінального правопорушення або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження – це предмети, які набули певних ознак (властивостей) унаслідок події кримінального правопорушення. Це предмети, що зберегли на собі сліди рук, ніг, зубів, взуття, крові, фарби, мікрочастки та ін.

Предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій – це

предмети, на які було безпосередньо спрямоване кримінально протиправне посягання (майно, гроші, автомобіль тощо).

Гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення – це все те, що було набуто на гроші, отримані внаслідок суспільно небезпечних дій, а також власне гроші, отримані, зокрема, від реалізації викраденого майна.

Дати вичерпний перелік речових доказів неможливо, і тому закон, перелічуючи основні їх види, додатково вказує, що речовими доказами є й інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом.

Не є речовими доказами зразки для порівняльного експертного дослідження, бо вони пов'язані не з розслідуваною подією, а з фактом розслідування, відіграють допоміжну роль при експертному дослідженні і не є незамінними на відміну від речових доказів.

Предмети, які можуть бути речовими доказами, виявляються при огляді місця події, обшуку, провадженні деяких інших слідчих (розшукових) дій. Їх можуть також надати слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та інші учасники процесу, будь-які громадяни.

Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 99 КПК України).

До документів, за умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, можуть належати:

- матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);

- матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

- висновки ревізій та акти перевірок;

- матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України. Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зобов'язані надати суду оригінал документа.

Оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як документу.

Дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як

і його оригінал), а також копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах,

виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа. Сторона кримінального провадження,

потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право надати витяги, копії, узагальнення документів, які незручно повністю досліджувати в суді, а на вимогу суду – зобов'язані надати документи у повному обсязі. Сторона зобов'язана надати іншій стороні можливість оглянути або скопіювати оригінали документів.

У тих випадках, коли документи містять ознаки речових доказів, зазначені в ч. 1 ст. 98 КПК України, вони є речовими доказами.

Документ повинен зберігатися протягом усього часу кримінального провадження. За клопотанням володільця документа слідчий, прокурор, суд можуть видати копії цього документа, за необхідності – його оригінал, долучивши замість них до кримінального провадження завірені копії (ч. 3 ст. 100 КПК України)

Документи як джерело доказів можуть бути:

- *офіційними* (довідки, характеристики, акти ревізії тощо), які повинні мати всі необхідні атрибути (дату, підписи, печатку);

- *неофіційними*, особистими (листи, телеграми, записки тощо).

Процесуальний порядок поводження з речовими доказами та документами

регламентується ст. 100 КПК України та підзаконними нормативно-правовими актами, а саме: «Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження», затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104, «Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним», затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 25 серпня 1998 року № 1340.

Відповідно до положень ст. 100 КПК України речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160–166, 170–174 КПК України

Речовий доказ або документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий.

Сторона кримінального провадження, якій наданий речовий доказ або документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні.

Речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному Постановою Кабінету міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104.

У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу вона зобов'язана повернути володільцю таку саму річ або відшкодувати її вартість. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй документа вона зобов'язана відшкодувати володільцю витрати, пов'язані з втратою чи

знищенням документа та виготовленням його дубліката.

Речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати по забезпеченню спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню:

1) повертаються власнику (законному володільцю) або передаються йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

2) передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

3) знищуються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду, якщо такі товари або продукція, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан;

4) передаються для їх технологічної переробки або знищуються за рішенням слідчого судді, суду, якщо вони відносяться до вилучених з обігу предметів чи товарів, а також якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля.

У цих випадках речові докази фіксуються за допомогою фотографування або відеозапису та докладно описуються. У разі необхідності може бути збережений зразок речового доказу, достатній для його експертного дослідження або інших цілей кримінального провадження.

Протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК України, відносяться до документів як процесуальних джерел доказів, за умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Протокол – це документ, в якому у випадках, передбачених КПК України, зафіксована інформація про хід і результати проведення процесуальної дії (ч. 1 ст. 104 КПК України).

Це джерело доказів містить відомості про факти, які безпосередньо виявлені та спостерігалися суб'єктом доказування під час проведення процесуальних дій, наприклад, під час огляду, освідкування, обшуку тощо.

Джерелом доказів є всі протоколи слідчих (розшукових) дій, крім протоколів допиту свідків, потерпілих, підозрюваних і обвинувачених, оскільки протоколи допитів є лише засобом фіксації показань цих осіб. Саме показання є джерелом доказів.

Додатками до протоколу можуть бути:

- спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого,

прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків (ст. 105 КПК України).

Структура та зміст протоколу визначені законом (ст. 104 КПК України).

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101 КПК України).

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 69 КПК України).

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність.

Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку

Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі (ч. 10 ст. 101 КПК України).

Випадки обов'язкового проведення експертизи (ч. 2 ст. 242 КПК України):

- для встановлення причин смерті;
- для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- для встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- для встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України;
- визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням. *Експертизи за процесуальними ознаками можна поділяти:*
 - за послідовністю проведення дослідження – первинні і повторні;
 - за обсягом дослідження – основні і додаткові;
 - за складом виконуваних завдань – однорідні і комплексні;
 - за кількістю осіб, що беруть участь у провадженні досліджень – одноособові і комісійні.

Висновок експерта є одним із засобів доказування, що сприяє повному, всебічному та неупередженому дослідженню обставин кримінального правопорушення, постановленню та ухваленню законних і обґрунтованих

судових рішень. Тому, якщо при проведенні експертизи будуть виявлені нові відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку (ч. 3 ст. 102 КПК). Відповіді на які вирішуються експертом у порядку експертної ініціативи, зазначаються у частині висновку. Окрім цього ст. 4 ЗУ «Про судову експертизу» передбачені правильності та допустимості висновку експерта, зокрема дотримання призначення та проведення експертиз, передбаченої кримінальним процесуальним законодавством.

Якщо поданих експерту матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків, він може відмовитися від проведення експертизи та давання висновку.